

บทที่ 3

สภาพทั่วไปและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา

ในการศึกษาสภาพทั่วไปและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนอัมพวา

3.1.1 ที่ตั้งของชุมชนอัมพวา

3.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

3.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่

3.1.4 ประวัติของชุมชนอัมพวา

3.2 ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา

3.2.1 ทุนบุคคล

3.2.2 ทุนรูปลักษณ์

3.2.3 ทุนสถาบัน

3.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนอัมพวา

3.1.1 ที่ตั้งของชุมชนอัมพวา

ชุมชนอัมพวามีพื้นที่ครอบคลุมตำบลอัมพวาทั้งหมด แบ่งออกเป็น 1 ตำบล 1 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนกลางของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ห่างจากตัวจังหวัดสมุทรสงคราม ทางรถยนต์ ประมาณ 6 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพฯ ทางรถยนต์ ประมาณ 71 กิโลเมตร และมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,505 ไร่ 1 งาน 60 ตารางวา แยกเป็นพื้นที่การใช้ประโยชน์ต่างๆ โดยประมาณ คือ พื้นที่พักอาศัย 135 ไร่ 78 ตารางวา พื้นที่เกษตรกรรม 1,324 ไร่ 2 งาน 46 ตารางวา พื้นที่ราชการ 5 ไร่ พื้นที่ค้าขาย ที่ไม่มีผู้อาศัย และอุตสาหกรรมอื่นๆ 40 ไร่ 2 งาน 36 ตารางวา (พ.ศ. 2546)

ชุมชนอัมพวา มีอาณาเขต ดังนี้

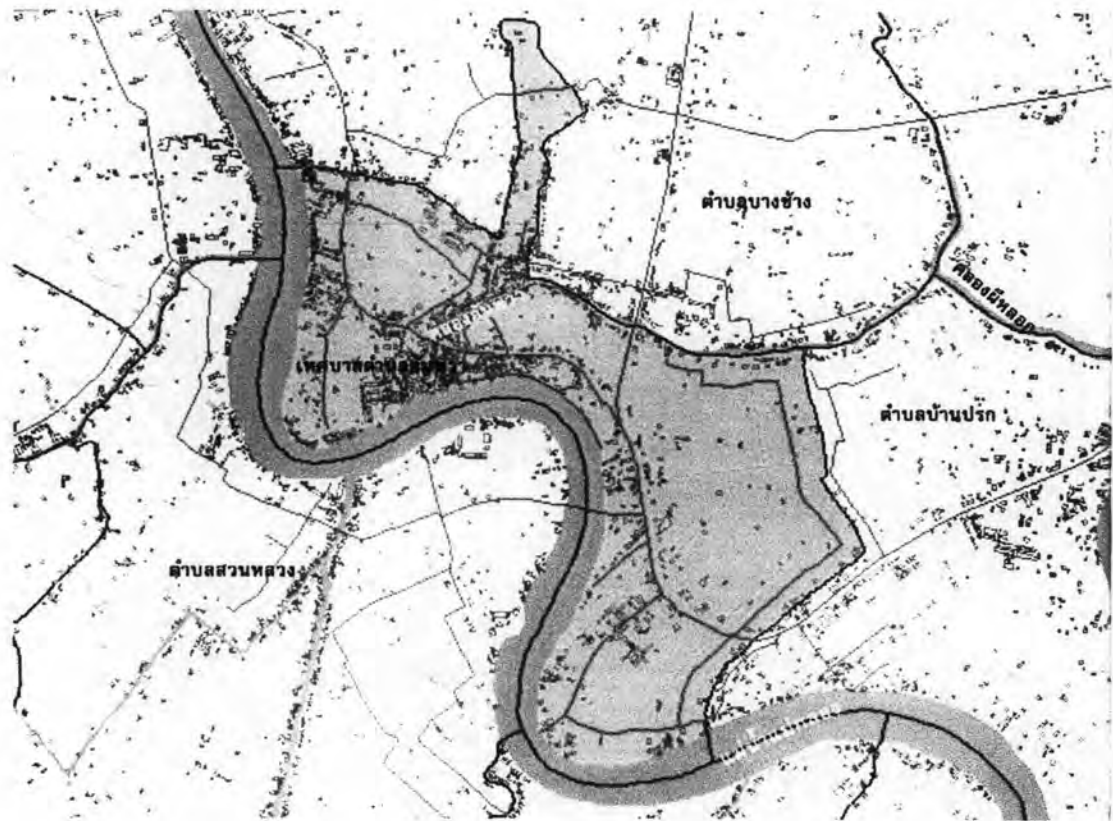
ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลบ้านปรก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลบางขันแตก อำเภออัมพวา

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา

ภาพที่ 3.1 : แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตของชุมชนเทศบาลตำบลอัมพวา

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 16

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่อยู่ตามเส้นทางน้ำ คือ ริมคลองอัมพวา รูปแบบของอาคารบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำ ในช่วงปากคลองอัมพวาถึงวัดพระยาญาติ จะเป็นเรือนแถวไม้ที่สร้างต่อเนื่องกันไป โดยบางช่วงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวมีได้ถุน ขานบ้านหรือระเบียงและศาลาทำน้ำ รวมทั้งบ้านที่เป็นตึกและห้องแถวแทรกปะปนอยู่บ้าง โดยมีแนวทางเดินขนานริมน้ำเป็นทางสัญจรเชื่อมต่อ ส่วนริมคลองช่วงอื่นๆ จะเริ่มมีลักษณะเป็นอาคารเดี่ยวมากกว่าเรือนแถว ในพื้นที่ที่ไม่ได้อยู่ติดน้ำ ถ้าเป็นย่านศูนย์กลางชุมชนหรือติดถนนจะมีลักษณะเป็นตึกแถวร้านค้าหรืออาคารคอนกรีตตามสมัย นอกนั้นจะเป็นบ้านเรือนพักอาศัยที่อยู่ตามสวนผลไม้

3.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์

ชุมชนอัมพวาตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตก และมีคลองอัมพวาซึ่งเป็นคลองธรรมชาติ เชื่อมต่อจากแม่น้ำแม่กลองไปจนถึงแยกคลองดาวโด่งแล้วต่อกับคลองผีหลอกมาบรรจบกับแม่น้ำแม่กลองอีก รวมความยาวประมาณ 7 กิโลเมตร กว้างประมาณ 30-50 เมตร ไหลผ่านกลางพื้นที่ชุมชน ทั้งยังมีคลองต่างๆอีก

หลายสายไหลผ่านในพื้นที่ เช่น คลองบางจาก คลองลัดดาโชติ คลองบางกะพ้อม ฯลฯ พื้นที่อัมพวาจึงเชื่อมต่อการคมนาคมทางน้ำและการเกษตรกรรมเป็นอย่างยิ่งทั้งยังได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน อัมพวาจึงได้ชื่อว่าเป็นเมือง 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม

ภูมิอากาศของชุมชนอัมพวาโดยทั่วไปมีอุณหภูมิที่ไม่ร้อนมากเพราะตั้งอยู่ใกล้ทะเล ช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมมีฝนตกชุก และมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็นในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

ด้วยอัมพวาเป็น“เมืองสามน้ำ” กล่าวคือมีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม เมื่อน้ำทะเลขึ้นจึงดันน้ำจืดในแม่น้ำแม่กลองและคลองต่างๆ กลับขึ้นไป เมื่อน้ำทะเลหนุนขึ้นมาแทนที่น้ำจืดจะเปลี่ยนเป็นน้ำกร่อย ซึ่งเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า น้ำล้กจืด ล้กเค็ม ปริมาณน้ำขึ้นน้ำลงในแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับวันข้างขึ้นข้างแรม โดยปริมาณน้ำขึ้นน้ำลงจะมากในช่วง “น้ำเกิด” คือประมาณขึ้นหรือแรม 12 -13 ค่ำ ส่วน “น้ำตาย” จะมีปริมาณน้ำขึ้นน้ำลงต่ำกว่า โดยจะอยู่ในช่วงขึ้นหรือแรม 6-11 ค่ำ

ระบบนิเวศแบบสามน้ำของชุมชนอัมพวาส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ มีพรรณไม้มากมาย เช่น ลำพู จาก แสมดำ แสมขาว เหงือกปลาหมอ เป็นต้น มีสัตว์น้ำที่สำคัญ ได้แก่ ปลากระบอก ปลาดุกเพียน ปลากะพง ปลาดิน กุ้งแม่น้ำหรือกุ้งก้ามกราม ปูที่พบมากได้แก่ ปูแสม ปูก้ามดาบ และหอยต่างๆ มีนกอพยพและนกประจำถิ่นกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควาย ยางรอก นกเหยี่ยวแดง นกเอี้ยง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแมลงนานาชนิดอีกเป็นจำนวนมาก ที่มีชื่อเสียงโด่งดังและมีความสวยงาม คือ หิ่งห้อย เนื่องจากสภาพของระบบนิเวศที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นลำพูซึ่งเป็นที่อยู่ของหิ่งห้อย บริเวณริมแม่น้ำที่เต็มไปด้วยต้นลำพูจึงเป็นที่อยู่ของหิ่งห้อยนับล้านตัว ซึ่งกินใบอ่อนของต้นลำพูเป็นอาหารและอาศัยโพรงดินใต้ต้นลำพูเป็นที่วางไข่ บริเวณที่พบหิ่งห้อยได้มากคือ คลองผีหลอก ซึ่งเชื่อมต่อกับคลองอัมพวา และแม่น้ำแม่กลอง

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ชุมชนอัมพวาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิต แบบแผนอาชีพ และการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคมทางน้ำเนื่องจากมีคลองซอยจำนวนมากแยกจากแม่น้ำไหลผ่านตามบริเวณต่างๆ อัมพวาในอดีตจึงเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญและเป็นที่ตั้งของตลาดน้ำจำนวนมาก

3.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่

อัมพวาเป็นชุมชนเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ ได้แก่ มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ มะม่วง เป็นต้น ซึ่งสวนผลไม้จะปลูกอยู่ห่างจากปากคลองอัมพวาเข้าไปด้านใน รองลงมาเป็นการประกอบค้าขาย ร้านค้าเก่าแก่ต่างๆที่ยังเปิดให้บริการอยู่ ได้แก่ ร้าน

สวรรค์โอสถ 2 ร้านโอสถพานิช ร้านขายของชำแต่คิบเฮง ร้านจินตนาภัณฑ์ ร้านอึ้งเซียวฮวด เป็นต้น วิถีชีวิตที่ผูกพันกับแม่น้ำลำคลองของชาวสวนผลไม้ ชาวไทยเชื้อสายจีน ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน เช่น การใช้ประโยชน์จากน้ำในการดำเนินชีวิตแต่ละวัน การวางอาคารบ้านเรือนหันหน้าสู่คลอง การสัญจรทางน้ำ ตลาดน้ำยามเย็นที่มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ทำให้ผู้คนอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ สังคมจึงมีความสงบร่มเย็น ยึดมั่นในขนบประเพณีและศาสนา เห็นได้จากการสร้างวัดตามรูปแบบทางประเพณีเป็นจำนวนมาก วัดหลายแห่งบอกประวัติของพื้นที่ โดยเฉพาะวัดที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น วัดอัมพวันเจติยาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวงตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา

อัมพวาได้ชื่อว่าเป็น “ดินแดนแห่งดนตรีไทย” มีนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงระดับชาติหลายท่าน ทั้งยังมีความรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ เช่น สถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน อาคารราชการและสถาบัน ที่ยังรักษาเอกลักษณ์ของอาคารริมน้ำ จนได้รับรางวัลชุมชนอนุรักษ์ดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี พ.ศ. 2545 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 34) จิตรกรรม การเขียนลายเบญจรงค์ มีความเจริญทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน มีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ได้แก่ การทำสวนยกทรง การทำน้ำตาลมะพร้าว การใช้เรือ การจับปลา ตกกุ้ง และอาหารการกิน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่ยังคงพบได้ทั่วไปในวิถีชีวิตชาวอัมพวาปัจจุบัน อีกทั้งเกิดการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อประดิษฐ์ แปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชนจำนวนมากออกจำหน่ายเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มแม่บ้านชุมชนโรงเจแปรรูปผลไม้ กลุ่มหัตถกรรมบ้านทรงไทยอัมพวา เป็นต้น

3.1.4 ประวัติของชุมชนอัมพวา

ชุมชนอัมพวา เดิมเรียกว่า “แขวงบางช้าง” รวมอยู่กับเมืองราชบุรี ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2137-2198) แขวงบางช้าง มีตลาดค้าขายแห่งหนึ่งเรียกว่า “ตลาดบางช้าง” มีนายตลาดทำหน้าที่เก็บอากรขนอนตลาดเป็นหญิงชื่อ “น้อย” มีบรรดาศักดิ์เป็น “ท้าวแก้วผลึก” ท่านเป็นน้ำสาวของท่านเศรษฐี “ทอง” พระชนกของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เมื่อถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ แขวงบางช้างกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงคราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น “หลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี” ได้ทรงสมรสกับท่าน “นาก” (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี) ธิดาของท่านทองและท่านสั้น มหาเศรษฐีแห่งแขวงบางช้าง เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่

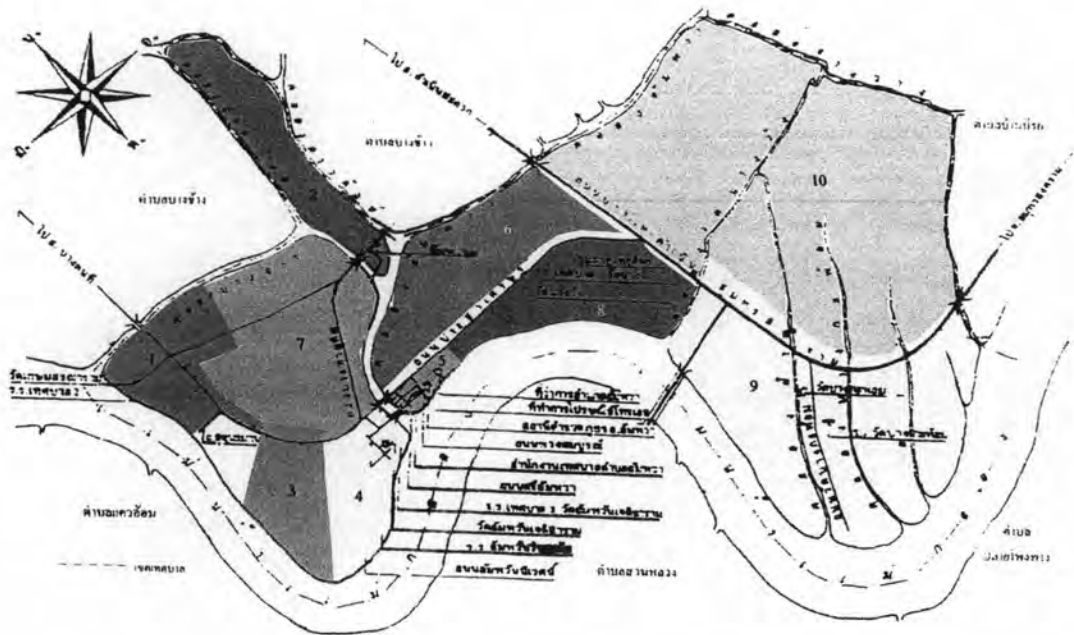
พม่าในปี พ.ศ.2310 ทั้งสองพระองค์ได้ทรงหลบภัยพม่ามาอยู่ที่บ้านอัมพวา ระหว่างนั้น สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้ประสูติพระราชโอรสทรงพระนามว่า “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เมื่อวันพุธ ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4 ปีกุน ตรงกับวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 และระหว่างนี้เอง กรมสมเด็จพระศรีสุตารักษ์ (แก้ว) พระพี่นางองค์ที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเสด็จมาหลบภัยอยู่ที่บ้านอัมพวาด้วย ได้ประสูติพระธิดา เมื่อวันอาทิตย์ แรม 12 ค่ำ เดือน 12 ปีกุน ตรงกับวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2310 ทรงพระนามว่า “บุญรอด” ซึ่งต่อมาคือ สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระบรมราชินีในล้นเกล้ารัชกาลที่ 2 ดังนั้น ชุมชนอัมพวาจึงเป็นสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบรมราชินีอีก 2 พระองค์แห่งมหจักรีบรมราชวงศ์ คือสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี (บุญรอด) พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2

ในปี พ.ศ.2437 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่ตอนล่างของแขวงบางช้าง ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออัมพวาขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม มณฑลราชบุรี ต่อมาในปี.ศ.2481ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศรวมท้องที่ตำบลอัมพวาและตำบลบางกะพ้อมเข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวา และทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าตำบลอัมพวามีจำนวนประชากร ความเจริญ และรายได้ท้องถิ่น ถึงเกณฑ์ที่จะจัดตั้งเป็นเทศบาลได้ จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะตำบลอัมพวาขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวาในปี พ.ศ.2483 มีตราประจำเทศบาลเป็นรูปวงกลม มีช้างเผือกอยู่ในปามะม่วง เทศบาลตำบลอัมพวาจึงหมายถึงตำบลในท้องที่ที่มีมะม่วงมากหรือตั้งอยู่ในปามะม่วง

ปัจจุบันเทศบาลตำบลอัมพวา ประกอบไปด้วยชุมชนบ้านหัวแหลม ชุมชนประชาอุทิศ ชุมชนโรงเจ ชุมชนตลาดอัมพวา ชุมชนวัดอัมพวัน ชุมชนคลองอัมพวา ชุมชนบางจาก ชุมชนริมเขื่อน ชุมชนบางกะพ้อม 1 ชุมชนบางกะพ้อม 2 ทั้งหมด 10 ชุมชน และมีประชากรทั้งสิ้น 5,753 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,056 ครัวเรือน (พ.ศ. 2549)

ภาพที่ 3.2 : แผนที่แสดงที่ตั้ง 10 ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา

1 ชุมชนบางจาก	6 ชุมชนคลองอัมพวา
2 ชุมชนโรงเจ	7 ชุมชนประชาอุทิศ
3 ชุมชนบ้านหัวแหลม	8 ชุมชนริมเขื่อน
4 ชุมชนวัดอัมพวันเจติยาราม	9 ชุมชนบางกะพ้อม 1
5 ชุมชนตลาดอัมพวา	10 ชุมชนบางกะพ้อม 2

ที่มา : ดัดแปลงจากภาพแผนที่เขตเทศบาลตำบลอัมพวา สำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา

ด้วยประวัติศาสตร์ในพื้นที่ส่งผลให้อัมพวาในปัจจุบันมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) ภายในพื้นที่ของอุทยานประกอบด้วยลานโชน สวนพันธุ์ไม้ในวรรณคดี พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่เป็นเรือนไทยหมู่ 4 หลัง จัดแสดงศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และข้าวของเครื่องใช้สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เหนือจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สถาบันพระมหากษัตริย์ ในพื้นที่ของอัมพวายังมี ศาสนสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดอัมพวันเจติยาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวงที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 และเป็นวัดต้นวงศ์ราชินีกุล ณ บางช้าง วัดบางกะพ้อม ซึ่งเป็นวัดโบราณสร้างขึ้นราว พ.ศ.2312 ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร และยังมีสถานที่เก่าแก่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของ ชาวอัมพวาเชื้อสายจีน คือ โรงเจแจ็กเซ็งชำเป้าเก็ง

เต็ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา ศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา พิพิธภัณฑ์ สวัสดิ์อัมพวา ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงของโบราณ ประกอบด้วย เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในครัวเรือนและการเกษตรกรรม จนถึงของเบ็ดเตล็ด เช่น คันไถ เรือแจว เขี่ยนหมาก เครื่องปั้นดินเผา เตาไรต์ เป็นต้น สถานที่ต่าง ๆ นี้เป็นสถานที่ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนอัมพวาได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 3.3 : ภาพแสดงสิ่งของแต่ละชนิดภายในพิพิธภัณฑ์สวัสดิ์อัมพวา

ที่มา : การสำรวจภาคสนามระหว่างเดือนมิถุนายน 2551 – เดือนกุมภาพันธ์ 2552

3.2 ทูทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา

การศึกษาทูทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา จะพิจารณาจากการตั้งถิ่นฐาน และการดำเนินชีวิตของชาวอัมพวา ดังนี้

ชุมชนอัมพวาเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำลำคลอง อาคารบ้านเรือนต่างๆจึงมักตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์บริเวณสองฝั่งคลอง และหันหน้าสู่เส้นทางน้ำ บันไดทำน้ำ ทำเทียบเรือ ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากน้ำ อุปโภค บริโภค และการสัญจรของชาวอัมพวา ลักษณะของอาคารบ้านเรือนที่สร้างขึ้นเพื่อตอบรับกับประโยชน์ใช้สอยเป็นที่พักอาศัย ประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชาวอัมพวา ซึ่งลักษณะของอาคารบ้านเรือนชุมชนอัมพวา สามารถจำแนกได้ออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ 1. เรือนแถวริมน้ำ สามารถพบเห็นได้ตลอดแนวสองฝั่งคลองอัมพวา ซึ่งเป็นที่พักอาศัยและประกอบอาชีพค้าขายของชาวอัมพวา ยกตัวอย่างร้านค้าที่อยู่เรือนแถวริมน้ำ ได้แก่ ร้านตัดคิบเฮง ร้านจินตนาภัณฑ์ ร้านอึ้งเขียวสวดขายของชำทั่วไป ร้านโสภาสพานิช ร้านถั่วทอดทองดี ร้านขนมเสกกี เรือนขนมไทยอุทยานร.2 ขายอาหารและขนม ร้านสวรรคโอสถ 2 ขายยา ร้านควักกาแพ้อึ้งเซ่งสวด ร้านกาแพ้อุซารส ร้านสมาน

การค้า ขายกาแฟและเครื่องดื่มขงทั่วไป ซึ่งบ้านเรือนบางหลังยังเป็นบ้านพัก โฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนอัมพวาอีกด้วย

ภาพที่ 3.4 : ภาพแสดงเรือนแถวริมน้ำคลองอัมพวา

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 19

2. เรือนไทยประเพณี อยู่ลึกจากปากคลองอัมพวาเข้าไป มีลักษณะเป็นเรือนเครื่องสับแบบเรือนไทยภาคกลาง ส่วนใหญ่จะยกใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ใช้เป็นที่พักอาศัย และใช้พื้นที่ส่วนใต้ถุนบ้านเป็นที่เก็บผลผลิตทางการเกษตรในฤดูน้ำลด

ภาพที่ 3.5 : ภาพแสดงเรือนไทยประเพณี

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 50

3. เรือนแพเดิมบ้านหัวแหลม เป็นเรือนแพของคุณเพียงพร ชัยวัฒน์ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง บริเวณชุมชนบ้านหัวแหลม เป็นอาคารทรงไทย สร้างด้วยไม้สักทั้งหลัง อายุกว่าร้อยปี เดิมเป็นเรือนแพใช้ค้าขาย สร้างอยู่บนแท่งที่วางเรียงกันแล้วผูกยึดไว้กับเสาหลัก ลอยลำอยู่บริเวณ

ด้านหน้าวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาในราว พ.ศ.2495 ได้ย้ายมาปลูกใหม่ในที่ที่ตั้งปัจจุบัน โดยใช้เสารองรับแทนทั้ง แต่ยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม และเสน่ห์ของเรือนแพดั้งเดิมเอาไว้ได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 3.6 : ภาพแสดงเรือนแพเดิมบ้านหัวแหลม

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2548: 33

4. เรือนไทยพื้นถิ่น มักเป็นอาคารชั้นเดียว ลักษณะของส่วนประกอบของอาคารมีหลากหลายแบบ ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยและความพอใจของเจ้าของบ้าน

ภาพที่ 3.7 : ภาพแสดงเรือนไทยพื้นถิ่น

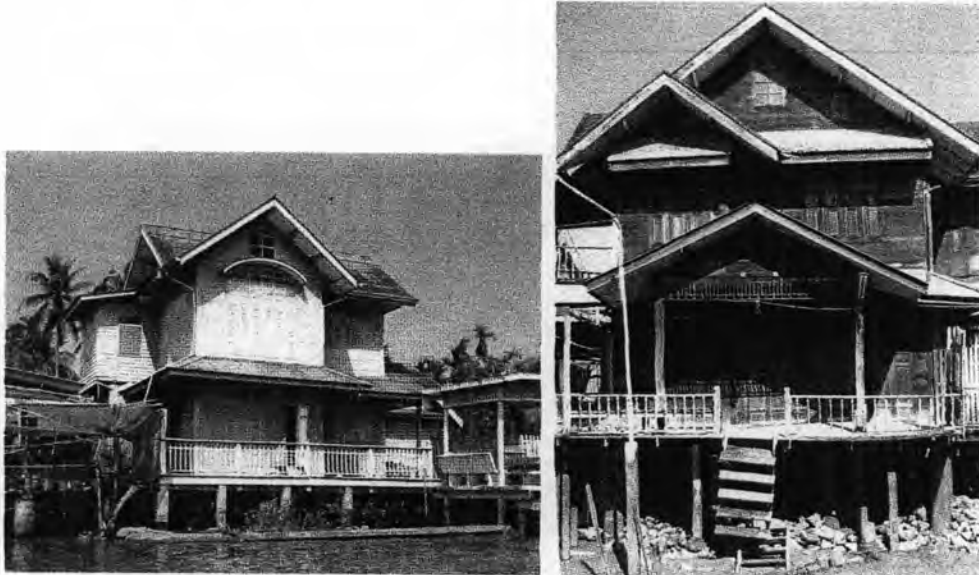

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 51

และ 5. เรือนแบบอาณานิคม ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองอัมพวา และปากคลองบางจากที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำแม่กลอง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นการผสมผสานกันระหว่างรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย และสถาปัตยกรรมตะวันตก เรือนแบบอาณานิคมในชุมชนอัมพวาส่วนใหญ่

เป็นเรือนครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างประมาณสมัยรัชกาลที่ 5 หรือรัชกาลที่ 6 หลังคาจั่วมุงกระเบื้อง ผนังไม้ แผ่นตีซ้อนเกล็ดตามแนวนอน หรือเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูน หน้าต่างบานกรอบไม้ลูกฟักกระจกใส พื้นเป็นไม้หรือคอนกรีต ซึ่งอาคารบ้านเรือนเหล่านี้ได้รับการซ่อมแซมจากเจ้าของบ้าน

ภาพที่ 3.8 : ภาพแสดงเรือนแบบอาณานิคม

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2548: 35

และจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ DANIDA บางส่วน เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยของผู้อยู่อาศัย แต่ภูมิทัศน์โดยทั่วไปของชุมชนอัมพวาก็ยังคงรักษาคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และด้านสถาปัตยกรรมที่งดงามของชุมชนริมน้ำไว้ นอกจากนี้ยังมีร้านขายของเครื่องใช้อุปโภค บริโภคต่างๆ ที่เป็นตึกแถวริมถนน อยู่บริเวณตลาดสด ใกล้กับสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา

อาคารบ้านเรือนที่หันหน้าสู่ลำคลอง แม่น้ำนี้ พื้นที่บริเวณด้านหลังบ้านใช้เป็นที่เพาะปลูกพืชผลต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสวนผลไม้ การทำสวนของชุมชนอัมพวา จะเป็นลักษณะการทำสวนยกร่อง เนื่องจากสภาพที่ตั้งของพื้นที่ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มใกล้ปากแม่น้ำที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน มีน้ำไหลผ่านคูคลอง ขึ้นลงตลอดปี ทำให้มีการตกตะกอนของแร่ธาตุต่างๆ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน ชาวสวนจะไถดินตะกอนขึ้นหลังร่องสวน เพื่อเป็นปุ๋ยให้กับผลไม้ที่ปลูก ถือเป็นความรู้ที่สั่งสมมา และปรับวิธีการทำมาหากิน ให้สอดคล้องและได้ผลประโยชน์จากสภาพพื้นที่ สภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่อย่างสูงสุด

สวนผลไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่ได้แก่ ลิ้นจี่ เป็นผลไม้ที่มีชื่อเสียงของอัมพวาโดยเฉพาะพันธุ์ค่อมลำเจียก ที่มีลักษณะเปลือกบาง เนื้อมีความแห้ง ผลขนาดปานกลางไม่ใหญ่มาก และมีรสชาติหวาน สวนส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ออกผลผลิตทั้งปี คือ ออกดอกในช่วงเดือน มกราคม ถึงเดือน

กุมภาพันธ์ ซึ่งจะตัดขายได้ในเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน และรองลงมาคือ การออกดอก ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนมิถุนายน ซึ่งจะตัดขายได้ในเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ มีรสชาติอร่อยในหน้าแล้ง หวานกลมกล่อมอมเปรี้ยวเล็กน้อย เนื้อไม่แห้งแต่ไม่แฉะ แทะออกจากเปลือกง่ายมีเมล็ดน้อย หรือไม่มีเมล็ดเลย และชาวสวนมีวิธีการในการปรับปรุงสภาพดินจากการนำขี้เกลือมาใส่โคนต้นส้มโอ ปรากฏว่าส้มโอมีรสชาติดีขึ้น เนื่องจากในช่วงที่การไหลเวียนของระบบสามน้ำในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง น้ำทะเลขึ้นหนุนไหลไปไม่ถึงร่องสวน ทำให้รสชาติของส้มโอไม่หวานกลมกล่อมเหมือนเดิม เจ้าของสวนจึงได้ทดลองนำขี้เกลือมาใส่ รสชาติของส้มโอจึงกลับมาหวานกลมกล่อมเปรี้ยวเล็กน้อยเหมือนเดิม และสวนมะพร้าว ที่ชอบลักษณะน้ำลึกจืดลึกเค็ม นิยมปลูกสลับไปกับผลไม้ชนิดอื่นๆ ผลผลิตที่ได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชาวอัมพวา นำไปค้าขาย แปรรูป สร้างรายได้ อย่างเช่น ผลิตภัณฑ์จากเปลือกมะพร้าว การทำน้ำตาลมะพร้าวที่มีความหวานมันและเข้มข้นกว่าน้ำตาลโตนด คุณสุณีย์ กลิ่นสุคนธ์ ที่ค้าขายน้ำตาลมะพร้าว นำน้ำตาลสดมาต้ม กรอง และเคี่ยวซึ่งใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงกว่า จนน้ำตาลข้น เหนียว นำมาปั้น แล้วนำไปหยอดใส่ถ้วยที่รองด้วยผ้าขาวบางเพื่อกันติดถ้วย ซึ่งชาวสวนในละแวกใกล้เคียงที่ขึ้นเก็บน้ำตาลสดจากวงมะพร้าว โดยใช้กระบอกรองน้ำตาลไว้ เมื่อมีน้ำตาลมากพอก็จะนำมาขายให้กับเตาตาลแห่งนี้ เพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง

นอกจากผลิตผล ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้จากการทำการเกษตรของชาวชุมชนแล้วยังมีผลิตภัณฑ์ เครื่องเบญจรงค์ ที่ชาวชุมชนประดิษฐ์คิดค้น รื้อฟื้นและพัฒนาการเขียนลวดลายเบญจรงค์ที่สวยงาม ทั้งการเลียนแบบของโบราณ และลายประยุกต์ขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่าชุมชนอัมพวาเป็นแหล่งผลิตเครื่องเบญจรงค์ที่มีคุณภาพ เครื่องเบญจรงค์ เป็นเครื่องถ้วยชามที่ใช้ในราชสำนักที่มีความนิยมมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และจากการที่ดินแดนอัมพวาแห่งนี้เป็นที่ประสูติของพระองค์ จึงทำให้เครื่องเบญจรงค์มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก

จากความอุดมสมบูรณ์ของการเป็นเมืองสามน้ำ ที่มีทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็มในบริเวณชุมชนอัมพวาก่อให้เกิดการทำการเกษตรจากที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศที่เกิดขึ้นนั้น ยังเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของต้นลำพู ทำให้พบเห็นต้นลำพูได้ทั่วไปบริเวณพื้นที่ชายน้ำริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง และคลองต่างๆ บริเวณเหล่านี้เองที่เป็นที่อยู่ของนึ่งห้อยจำนวนมากมายนับล้านตัว ดึงดูดให้เกิดการเข้าไปเที่ยวชม การเที่ยวชมนึ่งห้อยต้องใช้เรือล่องไปตามแม่น้ำแม่กลองหรือคลองต่างๆ ในช่วงหัวค่ำ ซึ่งชาวชุมชนมีการให้บริการเรือเพื่อนำชม พร้อมกับการแนะนำข้อปฏิบัติในการชมนึ่งห้อยที่ขอความเจียมสงบ และไม่มีแสงไฟรบกวน ในปัจจุบันนึ่งห้อยได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ชาวชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวชมนึ่งห้อยที่เกิดขึ้น มีจำนวนเรือที่ให้บริการเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบ้าน

ริมคลอง ทั้งจากเสียงเครื่อง และแรงคลื่นที่กระทบ กัดเซาะตลิ่ง ชาวชุมชนจึงกำหนดข้อบังคับในการล่องเรือชมทิวทัศน์ในเวลาที่จำกัด คือตั้งแต่เวลา 18 นาฬิกา ถึงเวลา 22 นาฬิกา

ภายในบริเวณชุมชนอัมพวา ที่ประกอบไปด้วย อาคารบ้านเรือน สวนผลไม้ ยังมี วัด โรงเรียน ศาลเจ้าหลายแห่งซึ่งบ่งบอกถึงเชื้อสายผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนอัมพวาแห่งนี้ ประกอบไปด้วย คนไทย คนไทยเชื้อสายจีน เป็นส่วนใหญ่ และมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยใช้ศาสนสถานเหล่านี้ไว้ประกอบกิจตั้งงามสำคัญ เช่น งานทำบุญตักบาตร งานกินเจ และการใส่บาตร ซึ่งตอนย่ำรุ่งของทุกวันพระภิกษุจากทั้งวัดอัมพวันเจติยาราม และวัดพระยาญาติ จะออกเดินบิณฑบาตตามทางเดินริมคลองอัมพวา นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์บางรูปพายเรือไปบิณฑบาต เพื่อให้พุทธศาสนิกชนในชุมชนได้ตักบาตร ซึ่งนอกจากเป็นการทำบุญเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว ยังเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอีกด้วย วัดและศาสนสถานในชุมชนอัมพวามีดังนี้

วัดอัมพวันเจติยาราม

วัดอัมพวันเจติยาราม ตั้งอยู่ ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา บริเวณปากคลองอัมพวา ด้านเหนือ เป็นวัดที่มีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 74 ตอนที่ 96 วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2500 เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร

ภาพที่ 3.9 : ภาพแสดงพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 26

ประวัติวัดอัมพวันเจติยาราม

เดิมเรียกว่า “วัดอัมพวา” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดอัมพวันเจติยาราม” มีความหมายว่าวัดที่มีเจดีย์และมีสวนมะม่วงเป็นที่รื่นรมย์และเกษตรสำราญ นำเคารพบูชา วัดนี้เป็นวัดต้นวงศ์ราชินิกุลโดยสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์มหานาคนารี (สิ้น) พระชนนีในสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาก) ทรงบริจาคที่ดินและสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีได้ทรงรวบรวมพระพี่พระน้องร่วมกันสร้างเป็นวัดขึ้นมา

ภายในวัดมีงานศิลปกรรม ที่น่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

พระอุโบสถ สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และได้รับการซ่อมแซมบูรณะครั้งใหญ่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อๆมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะรูปทรงของพระอุโบสถเหมือนพระอุโบสถของวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและเรื่องราวเกี่ยวกับบทพระราชนิพนธ์ เรื่องสังข์ทอง ไกรทอง อิเหนาและคาวี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีทรงโปรดเกล้าฯ ให้เขียนขึ้นตามแบบศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ และทรงลงฝีพระหัตถ์พระพักตร์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยหน้าทวารกลองและต้นไม้ข้างป้อมริมกำแพง เป็นภาพการเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนคร โดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ซึ่งเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังบริเวณระหว่างช่องประตูด้านหน้า

ภาพที่ 3.10 : ภาพแสดงจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม

ที่มา : การสำรวจภาคสนามระหว่างเดือนมิถุนายน 2551 – เดือนกุมภาพันธ์ 2552

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประดิษฐานอยู่ใกล้พระอุโบสถทางด้านหน้าของพระวิหาร ทำการหล่อที่กรมศิลปากร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเสด็จพระราชดำเนินเททอง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2509 และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จมาทรงเปิดเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2520

พระปรารักษ์ ตั้งอยู่ด้านในพระวิหาร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นบริเวณสถานที่พระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อบรรจุพระบรมสรีรังคาร และพระบรมอัฐิบางส่วน of พระบรมราชชนก ลักษณะรูปทรงของพระปรารักษ์มีลักษณะแปลกไม่เคยพบที่ใดมาก่อน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง

เรียกพระปรางค์นี้ว่า “พระปรางค์มีระเบียงล้อมรอบรูปานบน” กล่าวคือ ยอดปรางค์กลมโตแล้วค่อยๆ สอดปลีกลงมาทางข้างล่าง ฐานล่างใหญ่สี่เหลี่ยมย่อมุม

พระที่นั่งทรงธรรม เดิมเป็นตำหนักไม้ ที่ประทับของสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์มหานาคนารี ก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งทรงธรรม” เพราะสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์มหานาคนารีเมื่อคราวบวชช้ได้ทรงฟังธรรมในที่นั้นเป็นประจำ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนมีลักษณะปรากฏดังปัจจุบัน ในคราวบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ เมื่อปี 2538 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชทานพระนามาภิไธยย่อ(สถ) ไว้ที่หน้าบัน และได้รับการยกย่องให้เป็นอาคารอนุรักษ์ดีเด่น จากสมาคมสถาปนิกสยามแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ฯ ภายในปีนั้นด้วย ภายในพระที่นั่งทรงธรรมมีพระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ อยู่บนฐานบัวที่ยกสูงขึ้น โดยรอบฐานบัวมีจิตรกรรมลวดลายจีน ซึ่งพบมากในการก่อสร้างศิลปกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และรอยพระพุทธรูปจำลอง 4 รอยซ้อน มีหลักฐานว่าสร้างเพิ่มเติมขึ้นในปี พ.ศ.2468 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ประดิษฐานอยู่

ภาพที่ 3.11 : ภาพแสดงภายในพระที่นั่งทรงธรรมวัดอัมพวันเจติยาราม

ที่มา : การสำรวจภาคสนามระหว่างเดือนมิถุนายน 2551 – เดือนกุมภาพันธ์ 2552

กุฎิใหญ่ มีลักษณะเป็นเรือนหมู่ทรงไทยใต้ถุนสูง ด้านเหนือเป็นบันไดใหญ่ ด้านใต้เป็นหอสวดมนต์ มีหอดันอยู่ตรงกลาง ของเดิมเป็นฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ในคราวบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ และมีการบูรณปฏิสังขรณ์บ้างในรัชกาลต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน

พระตำหนัก มีอยู่ 2 หลัง คือ พระตำหนักใหญ่ อยู่ด้านทิศใต้ของวัด และพระตำหนักเล็กอยู่ด้านทิศตะวันตก พระตำหนักทั้งสองเดิมเป็นเรือนไม้สักทรงไทย ฝาเพ็ชรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสร้างไว้ที่สวนขวาในพระบรมมหาราชวัง ภายหลัง

ทรงพระราชทานแก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ประทานออกมาไว้ที่วัดอัมพวันเจติยารามพร้อมกับพระแท่นบรรทมของรัชกาลที่ 2

พระวิหาร อยู่ด้านหลังพระอุโบสถเฉียงมาทางขวา สร้างในรัชกาลที่ 3 ภายในพระวิหารมีพระนอนองค์ใหญ่ตั้งแต่พระเศียรจนถึงพระบาทวัดได้ 19 ศอก มีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่รอบระเบียงพระวิหาร จำนวน 52 องค์

วัดบางกะพ้อม

วัดบางกะพ้อม ตั้งอยู่ตำบลอัมพวา อำเภออัมพวา ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 113 ตอนพิเศษ 50 ง. วันที่ 18 ธันวาคม 2539 เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นราว พ.ศ.2312 ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง วัดบางกะพ้อมเป็นวัดที่มีชื่อเสียงมากเนื่องจากในอดีตเคยมีเจ้าอาวาสชื่อพระอาจารย์คง (ธมฺมโชโต) เป็นผู้มีความขลังอยู่ยงคงกระพัน ชาวชุมชนมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระอาจารย์คง และร่วมกันบริจาคเงิน สร้างรูปปั้นองค์หลวงพ่อกง ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณลานหน้าพระวิหาร ไว้เพื่อสักการบูชา

ภาพที่ 3.12 : ภาพแสดงส่วนต่าง ๆ ภายในวัดบางกะพ้อม

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 30-31

ประวัติวัดบางกะพ้อม

มีตำนานของวัดเล่าขานกันต่อมาว่า คหบดีท่านหนึ่งพาครอบครัวพร้อมทั้งทรัพย์สมบัติหนีข้าศึกเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณแหลมบางกะพ้อม โดยประกอบอาชีพสานกระบุง ตะกร้า เสื่อลำแพน กะพ้อมใส่ข้าวขาย กะพ้อมเป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่สำหรับใส่ข้าวเปลือก มีลักษณะก้นและปากสอบตรงกลางป่อง ขนาดกว้างตั้งแต่ 2-4 ศอก สูงประมาณ 4 ศอก กรรมวิธีในการสานจะต้องสานจากก้นขึ้นมา ผู้สานจะต้องเข้าไปนั่งหรือสานอยู่

ข้างใน ยิ่งสถาน ยิ่งสูงจนบังตัวผู้สานกระทั่งเกือบจะท่วมหัว หรือไหล่พ้นเพียงไหล่ วันหนึ่งมีกองทัพทหารเข้าศึกยกมา คหบดีผู้นั้นเห็นว่าจะหลบหนีไปไหนไม่พ้น จึงเข้าไปแอบอยู่ในกะพ้อมที่สถานเอาไว้และตั้งสัตยาธิษฐานต่อพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่า ขออย่าให้ทหารเข้าศึกมาพบเลย หากรอดพ้นภัยไปได้ จะสร้างวัดขึ้นตรงบริเวณนี้ ซึ่งทหารเข้าศึกก็ผ่านไปมิได้พบเห็น เมื่อคหบดีผู้นี้ออกมาจากกะพ้อมจึงจัดการให้บ่าวไพร่ ช่วยกันสร้างวัดบางกะพ้อมขึ้น วัดบางกะพ้อมเดิมชื่อว่า "วัดบังกับพ้อม" ต่อมาคงเรียกเพี้ยนไปหรือเปลี่ยนชื่อตามความเหมาะสมเป็น "วัดบางกะพ้อม"

ภายในวัดมีงานศิลปกรรมที่น่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

พระวิหารวัดบางกะพ้อม เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ตามแบบศิลปะพระราชนิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรมของจีน หน้าบันเป็นลายปูนปั้นแบบจีน ประตูทางเข้าเป็นทรงกลม และมีรูปปั้นเป็นรูปทหารฝรั่งยืนเฝ้า 2 ข้างประตู

ภาพประติมากรรมปูนต้ำ อยู่ภายในวิหาร แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

ด้านที่ 1 เป็นภาพพุทธประวัติรวมๆ เช่น ภาพตอนตรัสรู้ ภาพตอนได้จักรสาวกซ้ายขวา ภาพพระพุทธฉาย

ด้านที่ 2 เป็นภาพพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ต่างๆ คือ วัดสุวรรณมาลี ภูเขาสุวรรณบรรพต ภูเขาสุมนกฏ และแม่น้ำนมมทามหานที

ด้านที่ 3 เป็นภาพพระพุทธรูปประวัติ วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ด้านที่ 4 เป็นภาพที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ 7 วัน พระศพได้รับการนำขึ้นตั้งบำเพ็ญกุศล และภาพพระมหากัสสปกับบรรดาพระสงฆ์ที่รับรูดมาจากเมืองปาวาเพื่อจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้พบกับปริพาชกผู้หนึ่งถือดอกมณฑารพเป็นร่วมเดินสวนทางมา ซึ่งพระมหากัสสปถามปริพาชกผู้นั้นทราบความว่า พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ 7 วันแล้ว จึงทำคารวะและรับรูดไปที่ประดิษฐานพระบรมศพ เทพยาดานะรมิตให้เฝ้าพระบาททั้งสองข้างยื่นออกมาจากหีบพระบรมศพ เพื่อให้พระมหากัสสปถวายสักการะ

รอยพระพุทธรูป มี 4 รอยในพระวิหาร มีความยาว 18.50 เมตร สูง 3 เมตร รอยตรงกลางเป็นกระดานยกได้ประดับฝังมุก ซึ่งเดิมที่เดิวยังสร้างไม่เสร็จ และมีเรื่องเล่าสืบมาว่า มีเชื้อพระวงศ์ในพระบรมราชวงศ์จักรีทรงผนวชและจำพรรษาที่วัดนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้เลื้อนสมณศักดิ์เป็นพระเถระผู้ใหญ่และเป็นเจ้าอาวาสวัด ท่านได้ปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมพระวิหาร รอยพระพุทธรูป และบูรณะภาพประติมากรรมปูนต้ำ ซึ่งเป็นผลงานจากฝีมือช่างที่มีความงดงาม

นอกจากนี้ยังมีศาลาการเปรียญที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง และพระพุทธรูปปางไสยาสน์ มีลักษณะเป็นรูปปั้นยาว 9 เมตร สูงจากพื้นทึ่ไสยาสน์ 1 เมตร ประดิษฐานอยู่บริเวณต้นโพธิ์ ซึ่งใกล้กับพระวิหาร

เทศกาลงานฉลองที่วัดบางกะพ้อมจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี คือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 และวันทำยสารทไทย คือวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 11

วัดเกษมสรณาราม

วัดเกษมสรณาราม ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา อยุริมแม่น้ำแม่กลอง
ประวัติวัดเกษมสรณาราม

วัดเกษมสรณาราม เดิมชื่อ "วัดใหม่ตาเพชร" เพราะตาเพชรเป็นผู้บริจาคเงินสร้างวัดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2350 แล้วเรียกชื่อใหม่ว่า "วัดบางจาก" เพราะอยู่ติดคลองบางจาก ภายหลังจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น "วัดเกษมสรณาราม"

ภายในวัดมีงานศิลปกรรมที่น่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

พระอุโบสถ มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีพระประธานปางมารวิชัยที่มีมาพร้อมกับการสร้างวัด อยู่ภายในพระอุโบสถ

พระเจดีย์ใหญ่ เป็นโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ของหลวงพ่อดั้น ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์ที่ชาวบ้านละแวกนี้นับถือมาก อยู่หน้าพระอุโบสถ หลวงพ่อดั้นเป็นภิกษุชั้นหม่อมเจ้าที่มาผนวชและครองพรรษาที่วัดนี้จนมรณภาพ กล่าวกันว่าท่านเป็นศิษย์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง

นอกจากนี้ ในบริเวณวัดยังมีหอสวดมนต์ พระพุทธรูปปางมารวิชัยซึ่งเป็นฝีมือของช่างเชียงแสน ที่เก่าแก่ และงดงาม หน้าตักกว้าง 32 นิ้ว สูง 17.50 นิ้ว และมีรูปหล่อหลวงพ่อดั้น ตั้งอยู่ในศาลาหลังพระอุโบสถกับหลวงพ่อดองค์ใหญ่ หลวงพ่อดองค์เล็ก พระพุทธรูปปางอุ้มบาตรให้กราบไหว้บูชา

วัดนางวัง

วัดนางวัง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา ริมแม่น้ำแม่กลอง
ประวัติวัดนางวัง

วัดนางวัง เดิมเป็นวัดมหานิกาย แต่ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวัดนิกายธรรมยุตไม่ปรากฏนามผู้สร้าง เดิมเรียกกันว่า "วัดเพชรน้อยนางวัง" หรือวัดยายวัง สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เคยเสด็จมาทอดพระเนตรเมื่อ พ.ศ. 2460 และทรงให้ตัดชื่อคำว่า เพชรน้อยออก ให้ชื่อสั้นๆว่า "วัดนางวัง" เพราะสันนิษฐานว่าชาววังมาสร้างหรือปฏิสังขรณ์ไว้

ภายในวัดมีงานศิลปกรรมที่น่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

วิหารเล็กหน้าพระอุโบสถ ภายในมีพระพุทธรูปศิลาแดงปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 40 นิ้ว ชาวบ้านเรียกกันว่า “หลวงพ่อแดง” เป็นที่นับถือของประชาชนจำนวนมาก อยู่เก่าแก่คู่กับวัด

พระอุโบสถหลังปัจจุบัน เป็นหลังที่ 3 ก่อสร้างเมื่อปี 2500 และเมื่อปี 2511 สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จมาขอก่อฟ้าพระอุโบสถ ภายในมีพระประธานหน้าตัก 42 นิ้ว สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งสร้างพระอุโบสถหลังที่ 2 ออกแบบโดยกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ รูปทรงของพระพุทธรูปแปลกกว่าพระพุทธรูปที่เคยสร้างกันมากล่าวคือ พระกรรม พระพักตร์ พระหัตถ์ พระพاهามีกล้ามเนื้อ และไตรจีวรเหมือนคนธรรมดา

โรงเจเจ็กเซ็งซ่าเป่าเก็งเต็ง

โรงเจเจ็กเซ็งซ่าเป่าเก็งเต็ง ตั้งอยู่ริมคลองดาวดึงษ์ ฝั่งตรงข้ามกับวัดพระยาญาติ รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบจีน ภายในประดิษฐานรูปปั้นพระโพธิสัตว์กวนอิมพันมือ

โรงเจเจ็กเซ็งซ่าเป่าเก็งเต็ง เป็นโรงเจเก่าแก่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนอัมพวา ในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปีจะมีการจัดงานเทศกาลกินเจ ถือเป็นเทศกาลสำคัญที่สุดเทศกาลหนึ่งของชุมชนอัมพวา นอกจากนี้ยังมีเทศกาลทิ้งกระจาดที่จัดขึ้นทุกปีอีกด้วย

ศาลเจ้าแม่กายนทอง

ศาลเจ้าแม่กายนทอง ตั้งอยู่ริมคลองอัมพวา ในชุมชนบางกะพ้อม เป็นอาคาร 2 ชั้น มีลานโล่งด้านหน้า ชั้นบนเป็นที่สำหรับให้ชาวบ้านมากราบไหว้บูชา โดยมีเทพเจ้าจีนอยู่ 3 องค์ คือ เจ้าแม่กายนทอง (กิมบ่อเนี้ย) และสิงโตทอง (กิมไซคอง) อยู่ตรงกลางแท่นบูชา มีเทพเจ้าใช้ทั้งเสียงซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งโชคลาภอยู่ด้านขวา และมี “คุณพ่อ” อยู่ด้านซ้าย

ศาลเจ้าแม่กายนทองมีการจัดงานเทศกาลดังนี้

ในช่วงเดือนสิงหาคม มีการจัดงานเทศกาลทิ้งกระจาด

ในเดือนตุลาคม มีงานเทศกาลกินเจ และ

ในเดือนมีนาคม มีการจัดการแสดงงิ้ว

ศาลเจ้าพ่อกวนนอ

เจ้าพ่อกวนนอ ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวมุขมอญ และชาวมุขมอญมีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าที่ปกปักรักษา ให้อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาที่ศาลเจ้าพ่อตั้งอยู่รอดพ้นจากเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดอัมพวา เมื่อ พ.ศ. 2494

นอกจากสิ่งปลูกสร้างที่เป็นอาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน ภายในบริเวณชุมชนอัมพวายังมีสิ่งปลูกสร้างที่สำคัญ คือ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2)

อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2)

อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2) ตั้งอยู่ติดกับวัดอัมพวันเจติยาราม มีถนนสายอัมพวา-บางนกแขวกผ่านด้านหน้าอุทยาน เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดป้ายอุทยานเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2522

ภาพที่ 3.13 : ภาพแสดงพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2548: 4

ภายในอุทยานร.2 มีสิ่งที่น่าสนใจ ศึกษา ดังนี้

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นเรือนไทยหมู่ 4 หลัง ตรงกลางมีลานโล่งจัดวางต้นไม้บานานาชนิดตามวรรณคดี "ขุนช้างขุนแผน" ตอน "ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง" ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และข้าวของเครื่องใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น เช่นแท่นพระบรรทมซึ่งเชื่อว่าเป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หัวโขนเครื่องถ้วย เครื่องเบญจรงค์ พระพุทธรูปบูชา อาวุธโบราณ เครื่องใช้ในห้องของหญิงไทยในอดีต เช่น ฉากลับแล โต๊ะเครื่องแป้ง คันฉ่อง ห้องครัว และห้องน้ำของชนชั้นกลาง

ภาพที่ 3.14 : ภาพแสดงข้าวของเครื่องใช้ที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 36

ลานโชน เป็นโรงละครกลางแจ้ง มีลักษณะเป็นเนินหญ้าสำหรับนั่งชมการแสดง ใกล้กับลานโชน เป็นเรือนอ่านหนังสือทรงไทย และสถานที่จำหน่ายพรรณไม้

ภาพที่ 3.15 : ภาพแสดงเรือนอ่านหนังสือทรงไทย

ที่มา : การสำรวจภาคสนามระหว่างเดือนมิถุนายน 2551 – เดือนกุมภาพันธ์ 2552

สวนพันธุ์ไม้ในวรรณคดี ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ในวรรณคดีกว่า 140 ชนิด ทั้งไม้ดอกและไม้ใบ มีประติมากรรมปูนปั้นตัวละครเงาะป่าและไกรทอง ซึ่งอยู่ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ได้ทรงโปรดเกล้าฯให้นำมะพร้าวพญาขอมมาปลูกในสวนนี้ด้วย

ภาพที่ 3.16 : ภาพแสดงประติมากรรมปูนปั้นตัวละครเงาะป่า

ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, 2549: 37

พิพิธภัณฑ์หลังใหม่ภายในอุทยานร.2 สร้างขึ้นเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงศิลปวัตถุโบราณวัตถุและข้าวของเครื่องใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

อุทยานร.2 เปิดให้เข้าชมได้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2530 และให้เข้าชมได้ทุกวัน เวลา 09.00-17.00 น. ซึ่งชาวชุมชนอัมพวามีความภาคภูมิใจในสถานที่แห่งนี้ ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่จัดขึ้นในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี โดยชาวชุมชนนำผลิตผลทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่างๆมาจัดแสดง พร้อมจำหน่าย สร้างรายได้ให้กับชาวชุมชน

จากข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิต สามารถแสดงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน
อัมพวา ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 แสดงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา

ทุนทางวัฒนธรรมมีดังนี้	ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอัมพวา
3.2.1 ทุนบุคคล	<p>ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เช่น พระ ครู ผู้ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ต่างๆ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อาทิ</p> <p>เจ้าอาวาสที่วัดราษฎร์ในชุมชนที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับชุมชน มีการพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นวัดที่คนในชุมชนมาทำบุญบ่อยๆ และนำเงินที่ได้จากการทำบุญของชาวบ้านมาแจกเด็กยากจนเพื่อไปโรงเรียน</p> <p>ครูดนตรีไทย ซึ่งมีโรงเรียนสอนดนตรีเล็กๆ ที่ตั้งอยู่ภายในบ้าน และเปิดสอนฟรีให้กับเด็กๆ ในชุมชน</p> <p>ผู้ประดิษฐ์เครื่องเบญจรงค์ ที่เปิดสอนฟรีให้กับเยาวชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และ</p> <p>ผู้ที่มีความรอบรู้ในด้านวัฒนธรรมของชุมชน จนได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน</p>
3.2.2 ทุนรูปลักษณ์	<p>สถานที่ สิ่งก่อสร้าง ที่เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน รวมถึง ผลงานด้านต่างๆ อาทิ</p> <p>อาคารบ้านเรือน เรือนแถวไม้ริมคลองอัมพวา ที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เพื่อการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำของชาวชุมชน</p> <p>ศาสนสถาน ซึ่งใช้ในการประกอบกิจทางศาสนาของผู้ที่มีความเชื่อ ศรัทธาในหลักปฏิบัติของศาสนาต่างๆ</p> <p>เรือแจว เรือหางยาว เป็นพาหนะในการเดินทางของชาวชุมชน</p> <p>สวนผลไม้ โดยชาวชุมชนส่วนใหญ่ใช้ที่ดินในการเพาะปลูก ทำสวนยกทรง เนื่องจากมีน้ำ ดิน อุดมสมบูรณ์จากสภาพที่ตั้งของชุมชน</p> <p>ผลิตภัณฑ์จากสวน ชาวชุมชนใช้วัตถุดิบที่มีอยู่มาประดิษฐ์สิ่งของ อาหาร ขนม เพิ่มรายได้</p>

	<p>เครื่องเบญจรงค์ เป็นเครื่องถ้วยชามที่ชาวชุมชนได้ประดิษฐ์และวาดลวดลาย โดยเครื่องเบญจรงค์ของชุมชนอัมพวามีชื่อเสียงมาก เนื่องจากชุมชนอัมพวาเป็นสถานที่ประสูติของรัชกาลที่ 2 ในสมัยของพระองค์นิยมใช้เครื่องเบญจรงค์ จึงทำให้เครื่องเบญจรงค์มีคุณค่าเป็นอย่างมาก</p> <p>หิ้งห้อย ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่มากมายภายในชุมชน อันเกิดจากการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้สะอาดและอุดมสมบูรณ์ ของชาวชุมชน</p>
3.2.3 ทุนสถาบัน	<p>ประวัติความเป็นมาของบุคคล สถานที่ และความเกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ ประเพณี กิจกรรมที่ถือปฏิบัติเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน</p> <p>รวมถึงประกาศนียบัตร รางวัลต่างๆทั้งในระดับชาติ และต่างชาติที่ชุมชนอัมพวาได้รับ อาทิ</p> <p>อุทยานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อุทยาน ร.2)</p> <p>การทำบุญ ใสบาตรทางบก และทางเรือ</p> <p>รางวัลชุมชนอนุรักษ์ดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ปี พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นรางวัลของชุมชนอัมพวาที่ยังรักษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานริมน้ำไว้</p>